

הנושא: ביטוח לאומי - הכנסה מותרת בגיל המותנה¹

מהי ההכנסה המותרת לענין קצבת אזרח ותיק (קצבת זקנה) בגיל המותנה כאשר יש תלויים? מה ההבדל בהכנסה המותרת כאשר בן הזוג עובד או מקבל קצבה לבין המצב בו בן הזוג אינו עובד או מקבל קצבה?

פתרון

"הכנסה מרבית" נקבעת בסעיף 245(ג) לחוק כצירוף ההכנסות החודשיות המחושבות לפי האמור בלוח ט', כדלקמן:

פרט	מספר התלויים	הכנסה חודשית
1	ללא תלויים	סכום השווה ל-57% מהשכר הממוצע
2	1	סכום השווה ל-76% מהשכר הממוצע
3	בעד כל תלוי נוסף	סכום השווה ל-7% מהשכר הממוצע

תקנות הביטוח הלאומי (קביעת הכנסה בביטוח זקנה ושאיירים), התשל"ז-1976 ובעיקר תקנה 1(ב) מבהירות את אופן החישוב לגבי הכנסה מיגיעה אישית ובעיקר בחישוב ההכנסה הפסיבית לעניין זה.

עינינו הרואות שללא תלויים זכאי המבוטח להשתכר ממשלח ידו מעבודה או מעסק מבלי לפגוע בקצבת אזרח ותיק סך של 57% מהשכר הממוצע אשר בשנת 2017 מגיע לסך של 5,514 ₪ לחודש $[5,514 = 9,673 \times 57\%]$.

עם תלוי אחד יגדל הסכום שניתן להשתכר בשנת 2017 מבלי לפגוע בקצבת אזרח ותיק ל-7,351 ₪ לפי החישוב הבא: $7,351 = 9,673 \times 76\%$.

כל תלוי נוסף מגדיל את ההכנסה המרבית ב-7% מהשכר הממוצע.

מיהו "תלוי"?

בת זוג שהיא "תלוי"

קיימים שלושה תנאים מצטברים שייסקרו להלן:

I. "א) ילדה לו ילד או שהיא אשתו שנה אחת לפחות";

שתי החלופות הן:

1. "ילדה לו ילד" – די שהיא ילדה לו ילד אף אם אינו בחיים. כלומר, מדובר בילד משותף. זאת, אף אם היא נשואה לו (או ידועה בציבור) פחות משנה.

2. "היא אשתו שנה אחת לפחות" – במקרה שמלאו לנישואיהם שנה לפחות אין צורך בתנאי שהיא ילדה לו ילד. כלומר, השיתוף ביניהם יבוא לידי ביטוי במשך הנישואים (או היותם ידועים בציבור) של שנה לפחות.

הוא עשוי להיות זכאי לתוספת קצבה בעדס, חלקם או כולם. המדובר במקבל קצבת זקנה שהוא **מבוטח**² ולא ב"עקרת בית" כמשמעותה בסעיף 238 לחוק³, אשר איננה זכאית לתוספת בעד "תלויים". זאת, בהתאם לסעיף 244(ג1) לחוק ולפיו "הוראות סעיף

¹ התשובה מורחבת. ההרחבה לקוחה מתוך מ' כהן דיני מסים והאתר המשפטי **מסטקס**.

² סעיף 240 מגדיר מיהו מבוטח ואינו כולל בתוכו את עקרת הבית.

³ "עקרת בית" כמשמעותה בסעיף 238 לחוק היא "אישה נשואה, למעט עגונה, שבן זוגה מבוטח לפי פרק זה, שאינה עובדת, ואינה עובדת עצמאית". בהתאם לכך, אישה בעלת הכנסות פסיביות, שאינה עונה על הגדרת "עובד עצמאי" תיחשב ל"עקרת בית".

קטן (ב) [תוספת קצבה עבור תלויים - מ.כ.]. לא יחולו לגבי מי שמבוטח לפי סימן זה בלבד.¹

"אשתו" לפי סעיף 1 לחוק כוללת גם ידועה בציבור כאשתו והיא גרה עמו. יש להודיע על כך למוסד כי בהיעדר קשר של נישואין אין לצפות מהמוסד שידע על כך. בפסק דין **מימי עטר**² בחן בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב את עובדת המגורים המשותפים (לעניין הגדרת "ידועה בציבור") ומשהוכח לו הדבר, וגם התחשב בנסיבות המיוחדות שחיה בנפרד ממנו, נחשבה היא "הידועה בציבור" שלו, שנכללת בהגדרת "אשתו".

II. (ב) היא בת 45 שנים ומעלה או שיש עמה ילד שלו;

שתי החלופות הן:

1. "היא בת 45 שנים ומעלה"
המבחן הוא של גיל האשה בלבד, להבדיל ממבחן של משך נישואים, או של ילד משותף.

2. "יש עמה ילד שלו"
אם גילה פחות מ-45 שנה יעמוד לה מבחן חלופי של ילד משותף, שעדיין בחיים.

III. (ג) אם לא הגיעה לגיל הקבוע לגביה, בהתאם לחודש לידתה, בחלק ב' בלוח א'1 - הכנסתה אינה עולה על הסכום המתקבל לפי פרט 1 של לוח ט';

הגיל הקבוע לגביה בחלק ב' בלוח א'1 הוא גיל 67 שנקבע בעבר לפי תאריך הלידה, אולם זהו הגיל התקף כיום (למי שנולד החל מחודש מאי 1942 ואילך). אם גילה מעל 67 לא קיים מבחן הכנסה לגביה. אם גילה פחות מגיל 67, נדרש שהכנסתה **מכל סוג ומין שהוא**, למעט הכנסות המוחרגות בתקנות קביעת הכנסה, לא תעלה על הסכום המתקבל לפי פרט 1 של לוח ט', דהיינו 57% מהשכר הממוצע. בשנת 2017 הסכום הוא 5,514 ₪ $(5,514 = 9,673 \times 57\%)$.

יש לדווח על ההכנסה למוסד ולעדכנו על כל שינוי, במקרה שנוספה לבת הזוג הכנסה משום שהזכאות לתוספת עבור בת זוג נבחנת מידי חודש בחודשו.

"הכנסה" לעניין זה היא הכנסה במובן הרחב, בהתאם לדברי ההסבר לסעיף 238 לחוק, וכפוף לחריגים שבתקנות קביעת הכנסה.

בפסק דין **פרוינד**³ קבע בית הדין האזורי לעבודה בחיפה שבחודשים מסויימים עלתה הכנסת האשה על ההכנסה המרבית ולכן התיר למוסד לפעול ולהחזיר לעצמו גמלאות ששולמו לתובע באותם חודשים בדרך של קיזוז חוב מהקצבה השוטפת או בדרך אחרת באותם חודשים בהם המוסד הצליח להוכיח זאת. נקבע, שהנטל להוכיח שבתקופה בה שולמה התוספת היתה לאישה הכנסה העולה על ההכנסה המרבית מוטל על המוסד.

¹ בהקשר זה, יש לציין את סעיף 240(ב) לחוק שקובע:

"(ב) מבטחת שאינה פטורה מתקופת אכשרה לפי סעיף 246(ב), ואשר לא נתמלאה לגביה כעובדת מבטחת תקופת אכשרה המזכה לקצבת זקנה לפי סעיף 246(א), תהיה מבטחת לעניין פרק זה לפי סימן ג' בלבד."

² סעיף קטן (ב) מצמצם את הגדרת "מבטחת" שהיא עקרת בית רק לגבי סימן ג', כך שהיא איננה "מבטחת" לעניין פרק י"א. דב"ע 0-255/נו-מימי עטר נ' המוסד לביטוח לאומי (19.3.77), האתר המשפטי **מססקס**. שונים היו הדברים בעניין **אביבה ליאון** (דב"ע 6-4/נד-אביבה ליאון נ' מבטחים (8.8.94), פד"ע כז, 339, האתר המשפטי **מססקס**. שם לא עתה אביבה ליאון על הדרישה של מגורים משותפים והסתבר שכל אחד מבני הזוג התגורר בדירה נפרדת ואף כי המשיכו לקיים קשרי ידידות והיו נפגשים לעתים בשבתות ובהגים היא לא נחשבה לאשתו בעת שנפטר.

³ תב"ע (חיפה) 0-85/נו-פרוינד נ' המוסד לביטוח לאומי (22.2.98), האתר המשפטי **מססקס**.

"ילד" שהוא "תלוי"

סעיף 247(2) רואה בילדו¹ שהוא תושב ישראל של המבוטח "תלוי". "תלוי" שהוא ילד יכול לסייע למבוטח בשניים:

האחד, כ"תלוי", לפי סעיף 244(ב)(2) יזכה המבוטח בעד כל אחד משני ילדיו הראשונים לתוספת קצבה בשיעור 5.6% מהסכום הבסיסי (3), דהיינו 484 ₪ לכל ילד לחודש [484 = 5.6% x 8,648] (הסכומים בתוקף בשנת 2016).

השני, לעניין "ההכנסה המרבית" כמשמעותה בסעיף 245 הנקבעת לפי מספר התלויים ייחשב ה"ילד" כתלוי, אשר מגדיל את ההכנסה המרבית מ-57% ל-76% ואו מ-76% ל-83% וכך הלאה.

הרציונל בהגדרת ילד הוא הזדקקותו ותלותו במבוטח ולכן הוא כולל גם נכד שכל פרנסתו על המבוטח ומצד שני אינו כולל נער או נערה שהם נשואים. הגדרת "ילד" מופיעה בסעיף 238 ובדברי ההסבר שלו².

סעיף 324(ב) לחוק קובע שגם אם הזכאי לקצבה נמצא בישראל, לא תשולם לו תוספת לקצבה בעד תלוי כמשמעותו בסעיפים 200, 201 ו-247 לחוק, ובעד "ילד" כמשמעותו בסעיף 252(ב) לחוק, **הנמצאים בחוץ לארץ למעלה מעשרים וארבעה חודשים רצופים, בעד פרק הזמן שמתום עשרים וארבעה החודשים האמורים, אלא בהסכמת המוסד.**

בן זוג שהוא "תלוי"

גם הבעל (או הידוע בציבור) יכול להיות "תלוי", אולם בתנאים שונים מאשר אשה שהיא בגדר "תלויה". פיסקה (3) לסעיף 247 לחוק קובעת.

"(3) מי שהוא בן זוגה של מבוטחת שנה אחת לפחות ונתקיים בו אחד מאלה:

- (א) מלאו לו 70 שנים;
 (ב) מלאו לו 50 שנים והכנסתו אינה עולה על הסכום הנקוב בפרט 1 ללוח ט' או על כל סכום אחר שהשר קבע בצו לאחר התייעצות בשר האוצר ובאישור ועדת העבודה והרווחה."

גם כאן הדרשה שהבעל יהיה נשוי (או ידוע בציבור) לאשה שנה אחת לפחות בשונה במקצת מאשר לגבי בעלה בסעיף 247(1), כי לגבי אשה שהיא תלויה קיימת חלופה נוספת בסעיף 247(1)(א) לפיה "ילדה לו ילד". הגיל שבו אין להתחשב בהכנסותיו לענין "תלוי" הוא 70 לעומת אשה שלגביה מבחן ההכנסות חל בגיל שהיא פחות מ-67, לפי סעיף 247(1)(ג) לחוק.

דוגמא א': בן זוג שמלאו לו 70 ואשתו בגיל הזקנה המותנה

בשנת 2017 ההכנסה המרבית ללא תלויים עומדת על 5,514 ₪ [5,514 = 9,673 x 57%]. הכנסה מרבית עם תלוי 1 – 7,351 ₪ [7,351 = 9,673 x 76%].

- האישה, בת 68, נישאה לבעלה לפני 3 שנים. יש לקבוע מתי בעלה ייחשב ל"תלוי" במצבים הבאים:
- בעלה בן 71 והכנסתו מעטק 10,000 ₪ לחודש;
 - בעלה בן 69 והכנסתו החודשית היחידה 5,000 ₪;
 - בעלה בן 69 והכנסתו החודשית ממשכורת 5,000 ₪ והכנסתו החודשית משכר דירה למגורים 2,000 ₪.
 - לה ולבעלה יש ילד מאומץ בן שנה. בעלה בן 69 והכנסתו ממשכורת 5,000 ₪ והכנסתו משכר דירה למגורים 2,000 ₪.
 - הניחו שהאשה בת 68 ובעלה בן 71 נישאו לפני מחצית השנה. האם הוא ייחשב ל"תלוי"?

¹ "ילד" הוא כמשמעותו בסעיף 238 לחוק.

² ראו מ' כהן דיני מסים וכן האתר המשפטי מסטקס.

תשובה

א. בעלה בן 71 והכנסתו מעסיק 10,000 ₪ לחודש;
מאחר שיש לקיים את אחד התנאים שבסעיף 3)247(ותנאי (א) מתמצה בכך שמלאו לבן זוגה 70 שנה, ללא תלות בהכנסות, הוא ייחשב כתלוי, אף שהכנסתו גבוהה מההכנסה המרבית שבסעיף 245.

ב. בעלה בן 69 והכנסתו החודשית היחידה 5,000 ₪;
מאחר שגילו של בעלה מתחת ל-70 הרי שייחשב ל"תלוי" כתלות בהכנסותיו. מאחר שהכנסתו אינה עולה על הסכום הנקוב בפרט 1 שבלוח ט' (5,514 ₪), ייחשב לתלוי.

ג. בעלה בן 69 והכנסתו החודשית ממשכורת 5,000 ₪ והכנסתו החודשית משכר דירה 2,000 ₪.

בן זוג שהוא בגיל 50-69 היותו "תלוי" הוא בתלות בהכנסתו. ההכנסה המרבית לעניין סעיף 3)247(ב) היא 5,514 ₪. לעניין זה יש לקחת בחשבון את כלל ההכנסות, לרבות הכנסה משכר דירה למגורים, שגם היא פטורה ממס הכנסה ומדמי ביטוח. משכך, כלל הכנסותיו ממשכורת ומשכר דירה מגיעות לסך 7,000 ₪ לחודש וחורגות מתחום ההכנסה המרבית ולכן לא ייחשב ל"תלוי"¹.

ד. לה ולבעלה יש ילד מאומץ בן שנה. הכנסת הבעל ממשכורת 5,000 ₪ ומשכר דירה 2,000 ₪

אף שיש להם ילד, ההכנסה המרבית, לענין הגדרת "תלוי", לא תגדל מעבר לקבוע בפרט 1 ללוח ט' ולכן סך ההכנסות 7,000 ₪ לחודש (בין שמדובר בהכנסה מיגיעה אישית ובין שההכנסה אינה מיגיעה אישית) חורג מההכנסה המרבית בסך 5,514 ₪ כאמור לעיל, והבעל לא ייחשב ל"תלוי".

הילד עצמו ייחשב כ"תלוי" ("ילד" כהגדרתו בסעיף 1 כולל גם ילד מאומץ), ומשום כך הכנסת האם יכולה להגיע עד 76% מהשכר הממוצע מבלי שתיפגע קצבת הזקנה שלה.

ה. הבעל לא ייחשב כ"תלוי" אף שגילו 71 ואף שהאישה אינה זקוקה למבחן ההכנסות. זאת, משום שהם נשואים פחות משנה.

¹ זאת, בשונה מההכנסה המרבית לעניין סעיף 245 לחוק ותקנה 1(ב) לתקנות הב"ל (קביעת הכנסה בביטוח זיקנה ושאיירים), התשל"ז-1976.